

УДК 372.32+37.013.

Дудник Н.А.

аспірант кафедри теорії і методик дошкільної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

СІМ'Я ЯК МІКРОФАКТОР ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** В статті здійснюється теоретичний аналіз особливостей впливу сім'ї на економічну соціалізацію дітей дошкільного віку в сучасних умовах. Економічна соціалізація зумовлюється впливом найближчого оточення: родини, дошкільного закладу, суспільства.*

***Ключові слова:** сім'я, виховання, діти дошкільного віку, економічна соціалізація.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Об'єктивність змін у економічних відносинах у сучасному соціумі все частіше визначає змістовий спектр питань про розвиток економічних уявлень дитини. В умовах сьогодення з'являються нові реалії, виникають нові форми стосунків, де діти краще адаптуються у світі «дорослої» економіки. Економічна соціалізація, яка успішно пройде в дитинстві сформує подальше ставлення дітей дошкільного віку до різних економічних категорій та понять. В умовах тісного зв'язку сім'ї, як важливого мікрофактору економічної соціалізації дітей, з економічним життям суспільства, саме сім'я закладає в особистості ще в дошкільному дитинстві перші основи економічних знань, економічного мислення і поведінки, що актуалізує підвищення ролі сім'ї у процесі економічної соціалізації дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні теоретичні дослідження вчених (А.Богущ, Н.Гавриш, Н.Грама, Г.Григоренко, Р.Жадан, Л. Кларін, Е. Курак, А. Шатової, А. Смоленцевої) свідчать про необхідність впровадження економічної освіти саме з дошкільного віку та вказують на роль і значимість економічної соціалізації: знайомства дітей з ринковими відносинами, економічними уявленнями (про працю, про гроші, про

професії, про бюджет сім'ї, про якості людини - господаря), економічними поняттями (категоріями) та безпосереднім застосуванням їх у різних видах діяльності. Слід зауважити, що зростання інтересу сучасних науковців до проблеми економічної соціалізації старших дошкільників та впливу на цей процес сім'ї, на нашу думку, зумовлене і тим, що зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, впливають на всі складові й хід соціалізації підростаючого покоління.

Формулювання цілей статті. Метою цієї публікації є визначення ролі сім'ї у процесі соціалізації дитини та розкриття специфіки впливу сім'ї на економічну соціалізацію старших дошкільників у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни у соціальній, політичній, економічній сферах, які характеризують сучасне українське суспільство, спонукають до перегляду напрямів розвитку освіти. За умов сьогодення, коли дитину вже з перших років життя оточує економічне середовище, наповнене різноманітними економічними поняттями і процесами, актуалізується необхідність ознайомлення дітей дошкільного віку з проблемами сімейної, “дорослої” економіки. Економічна соціалізація – це об'єктивний процес засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поведіння, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, соціальних норм взаємодії. Економічне виховання розглядається сучасними науковцями як один з важливих компонентів соціалізації дитини – економічної соціалізації, складовими якої є елементарні економічні знання, сформовані способи поведінки, а також особистісні утворення, які є необхідними для успішної економічної діяльності. Метою економічної соціалізації є вироблення адекватних і гармонійних уявлень з економічної сфери життєдіяльності, знання основних економічних категорій, розвиток елементарних навичок економічного поведіння.

Слід підкреслити, що сучасну дитину з перших років життя оточує економічне середовище, наповнене різноманітними економічними поняттями і процесами. Відтак, процес економічної соціалізації безумовно є ширшим

порівняно з процесом економічного виховання. Водночас, в більшості випадків складно простежити за тим, що засвоює дитина у процесі спілкування з однолітками, перегляду засобів масової інформації, зі спостереження за діяльністю дорослих та встановити відповідність такої стихійної інформації морально-етичним нормам суспільства. Саме тому важливо сформувати в дітей дошкільного віку елементарний економічний досвід, що стане базою для подальшої економічної соціалізації та економічного виховання особистості.

Наголосимо, що у державних освітніх програмах виховання і розвитку дітей дошкільного віку поняття “економічна соціалізація” ототожнюється з поняттям “економічне виховання” і розглядається у поєднанні з іншими аспектами виховання. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти – державного стандарту дошкільної освіти дошкільникам належить жити в ХХІ столітті, де вони будуть засвоювати нову картину світу, що складається, в тому числі і з Економіки. Це вимагає від них уміння правильно орієнтуватися в житті, самостійно, творчо діяти, а тому будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво. Саме в дошкільному віці у дітей формується первинний досвід орієнтування в елементарних економічних уявленнях, закладається основа майбутнього економічного мислення. Водночас основні компоненти педагогічного процесу виявляються неспроможними здійснювати економічну соціалізацію дітей, оскільки, зазвичай способи і форми передачі соціо-економічного досвіду молодому поколінню є неефективними. Отже, теоретичні і практичні засади педагогічної діяльності у ДНЗ повинні зазнати радикальних змін: її складовими мають стати не лише навчання і виховання, а й економічна соціалізація особистості [4]. У програмі “Дитина” завдання економічного виховання розв'язуються у поєднанні з трудовим вихованням в межах розділу “Привчаємось працювати” та в процесі художньої діяльності дітей [1]. У дошкільному навчальному закладі в іграх на економічну тематику діти закріплюють досвід, отриманий в сім'ї. І тільки об'єднанням двох аспектів -

може дати добрі результати в галузі економічного виховання. Спираючись на програму вихователь вводить дітей у світ предметів, речей, людських взаємин, підводить до розуміння взаємозв'язку між економічним і моральними категоріями «праця», «товар», «гроші», «ціна», «ощадливість», «економність» та ін. Діти вчаться правильно ставитися до реклами, розумно витратити гроші, не заздрити придбанням однолітків (нові іграшки). Все це наближає дошкільнят до реальності, що надалі полегшить їм життя. Але найбільш змістовно цей аспект розкривається в програмі “Дитина в дошкільні роки”, де завдання економічного виховання представлено в окремому розділі з економічної освіти [3]. Програмою визначено такі показники економічної компетенції дитини: “Дитина знає в простому викладі економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; про необхідність кожної людини працювати вдома та на роботі; що природу треба берегти та збільшувати її багатство; що гроші допомагають людям робити обмін і прискорюють торгівлю; чому людина повинна здійснювати вибір; про професії, які є на виробництві; на які види поділяються товари та послуги. Старший дошкільник уміє пояснити, що таке потреби, бажання; навести приклади товару та послуги; назвати різні професії; здійснити просту покупку в крамниці, розповісти про необхідність грошей; змайструвати доробок; ощадливо й хазяйновито поводитися в дитячому садку, вдома, на вулиці, в оточенні природи; розібратися в конкретній ситуації, оцінити її та зробити правильний вибір; оцінювати свої вчинки та бути ввічливими з дітьми і дорослими; дитина старшого дошкільного віку розуміє, що людина повинна постійно робити вибір: яку річ купувати, скільки ресурсів використовувати тощо; як вигідно бути економним, працюючим, діловим, добрим, ввічливим, уважним; що природа дарує людям красу, здоров'я, природні ресурси і її необхідно оберігати, турбуватися, підтримувати; що треба завжди допомагати людям” [3, 231].

Водночас, для економічного виховання дитини, її знайомства з відповідними еталонами економічного соціального середовища важливу роль

відіграє сім'я, яка є першим природним мікрофактором економічної соціалізації для дитини. Так, у дослідженнях Т. Грасс встановлено, що важливими інститутами економічної соціалізації є сім'я, школа, громада [6]. З цього приводу слушною є думка А. М. Богуш про те, що «зростає роль сім'ї як основи держави та родини, яка є постійно діючою ланкою виховання, що зумовлює розвиток дитини на всіх стадіях її життєдіяльності. Тому формування в сім'ї навичок дбайливого господаря, раціональності та рис творчої працелюбної особистості, формування почуття власності та навичок господарювання постає першим джерелом відчуження дитиною всіляких змін, що відбуваються в суспільстві. Разом з тим, сім'я є носієм традицій, завдяки чому на ній лежить особлива відповідальність за створення системи економічних уявлень у дітей, починаючи з дошкільного віку. Упродовж перших років життя сім'я є психологічним мікросередовищем, де проходить економічна соціалізація дитини, адже кожній родині притаманні свої принципи ведення домашнього господарства, особливості домашньої економіки, ціннісні орієнтації [1]. Саме в родині діти засвоюють ази сімейної економіки, намагаючись допомагати батькам у домашніх справах. При цьому вони завжди орієнтуються на вчинки батьків, їхнє ставлення до сімейного бюджету, речей, інших матеріальних цінностей. Засвоєні основи сімейної економіки діти намагаються переносити в ігрові ситуації, застосовувати в спілкуванні з однолітками в дошкільному навчальному закладі. Таким чином, в сім'ї у дитини накопичується певний "економічний" досвід, який надалі збагачується, уточнюється, систематизується, знанням набувають економічної спрямованості, що дозволяє дитині згодом вибудовувати лінію власної економічної поведінки.

Слід зауважити, що важливим є не стільки факт залучення дитини в економічну підсистему сім'ї, скільки характер такого залучення: якщо дитині доводиться «доводити» своє право на участь в сімейному бюджеті, то її увага концентрується на виконанні зобов'язань перед батьками, натомість вільне надання дитині грошей батьками формує у неї відповідальність за розумне їх

витрачання, прагнення до більшої поінформованості про економічний світ дорослих. Однак, як відмічають А. Богуш, Н. Гавриш, сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної "дорослої" економіки. [1] Відтак, виникає необхідність організовано залучати дітей уже в дошкільному закладі до засвоєння основ економіки, пропедевтики економічної грамотності. У дослідженнях Н. Грами встановлено, що засвоєння економічної грамоти забезпечується єдністю змісту, поступовим засвоєнням і розвитком елементарних економічних знань, умінь і навичок з постійним її ускладненням відповідно до віку дітей. [8]

Водночас, дослідження вчених Є. Арнаутової, А. Божович, Н. Виноградової, доводять, що сучасним сім'ям притаманні серйозні труднощі в процесі економічної соціалізації. Більшість помилок, які припускають батьки в економічному вихованні своїх дітей, зумовлені нестачею конкретних психолого-педагогічних знань щодо економічного виховання дітей і його завдань на сучасному етапі. Некомпетентність в економічній сфері підростаючого покоління призводить в подальшому до проблем в сімейних стосунках, до неспроможності ведення бюджету, нерозумного розподілу коштів, що гальмує вирішення економічних проблем сім'ї.

Висновок. Економічна соціалізація дошкільників пов'язана з сучасними економічними умови і вимагає необхідності виховання з дошкільного віку та набуття самостійності, діяльності, ініціативності, старанності, економічної компетентності, людяності, що є базою готовності для подальшого дорослого життя.

Необхідність формування повноцінної особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання формування у дітей в сім'ї основ економічної культури, залучення дітей до дорослої економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини на духовних та матеріальних цінностей, на економічну соціалізацію дітей, формування у

дітей старшого дошкільного віку економічних знань, усвідомлення дітьми економічних понять. Однак при всьому різноманітті досліджуваних проблем маловивченими залишаються особливості економічного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.

Недостатня науково-методична розробленість процесу економічного соціалізації та виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї, призводить до ситуації, коли значна частина педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів проявляє неготовність до забезпечення педагогічної взаємодії з сім'ями вихованців з питання економічного виховання старших дошкільників, у зв'язку з чим виникла потреба розробки її засад у сучасній педагогічній науці й запровадження у практику сучасних дошкільних навчальних закладів, що становить подальші наукові розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш - К. : Видавничий Дім "Слово", 2007. – 408 с. Bogush A. *Metodyka oznajomlennja ditej z dovkil'jam u doshkil'nomu navchal'nomu zakladi : pidruchnyk dlja VNZ* / А. М. Bogush, N. V. Gavrysh - К. : Vydavnychyj Dim "Slovo", 2007. – 408 s.
2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. – К.: "Богдана", 2003. - 327 с. *Dytyna. Programa vyhovannja i navchannja ditej vid 2 do 7 rokiv.* – К.: "Bogdana", 2003. - 327 s
3. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. - Запоріжжя: ЛПІС. Лтд, 2000. - 268 с. *Dytyna v doshkil'ni roky. Programa rozvytku, navchannja ta vyhovannja ditej.* - Zaporizhzhja: LIPS. Ltd, 2000. - 268 s.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). – К., 2012. – 24с. *Bazovyj komponent doshkil'noi' osvity (nova redakcija).* – К., 2012. – 24s

5. Єроніна С.В. Особливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку // Проблеми загальної і педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. X, част. 2. - К., 2008 – 526с. Jeronina S.V. *Osoblyvosti ekonomichnoi' socializacii' ditej starshogo doshkil'nogo viku // Problemy zagal'noi' i pedagogichnoi' psyhologii'*. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psyhologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukraï'ny / Za red. S.D. Maksymenka. T. X, chast. 2. - K., 2008 – 526s.

6. Москаленко В.В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / В.В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2006. – №3. – С.3-17. Moskalenko V.V. *Ekonomichna socializacija osobystosti: konceptual'na model'* / V.V. Moskalenko // Social'na psyhologija. – 2006. – №3. – S.3-17.

7. Грасс Т.П. Из опыта экономической социализации подрастающих поколений в Великобритании и в Новой Зеландии /Т. П. Грасс//Сибир.пед.журн. – 2008. - №3. – С. 266-274 . Grass T.P. *Iz opyta jekonomicheskoi' socializacii' podrastajushhih pokolenij v Velikobritanii i v Novoj Zelandii* /Т. P. Grass//Sibir.ped.zhurn. – 2008. - №3. – S. 266-274

8. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки) / Р.Жадан, Г. Григоренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. – 116 с. Zhadan R. *Ekonomichna osvita ditej starshogo doshkil'nogo viku (perspektyvno-kalendarne planuvannja zanjat' z ekonomiky)* / R.Zhadan, G. Grygorenko. – Zaporizhzhja: TOV «LIPS» LTD, 2006. – 116 s.

9. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: монографія / Н. Г. Грама /. – Одеса, 1997. – 216 с. Grama N. G. *Formuvannja ekonomichnoi' gramotnosti u ditej doshkil'nogo viku: monografija* / N. G. Grama /. – Odesa, 1997. – 216 s.